CHINGIZ AYTMATOV ASARLARIDAGI AYOLLAR OBRAZINING GENDER VA GENESIOLOGIK TADQIQI

Habibullayeva Xolida
Chust tuman Sherbilak MFY 73-maktab o'qituvchisi
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.23228586

Annotatsiya: Ushbu tezisda atoqli adib Chingiz Aytmatov asarlarida qo'llangan ayol ismlarining onomastik xususiyatlari, semantik va poetik ramzlari hamda ayol obrazlarining gender-tipologik xarakteristikasi tadqiq etiladi. Asarda "Jamila", "Mening qizil ro'molli dilbarim", "Momo yer" hamda "Asrga tatigulik kun" kabi badiiy namunalardagi ayol va erkak obrazlarining gender dinamikasi, ijtimoiy rollari hamda ma'naviy-axloqiy darajalari qiyosiy tahlil qilingan. Shuningdek, ayol onomastikasining etnolingvistik va mifologik ildizlari, ayolning milliy va tarixiy xotira tashuvchisi sifatidagi o'rni ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Chingiz Aytmatov, ayol obrazlari, onomastika, gender tahlili, "Jamila", To'lg'onoy, Nayman Ona, Osel, badiiy semantiya, tarixiy xotira, gender-tipologiya.

Jahon adabiyotining ulkan namoyandasi Chingiz Aytmatov ijodi insoniyatning ma'naviy-axloqiy muammolari, milliy va umuminsoniy qadriyatlar kesishgan murakkab badiiy olamdir. Yozuvchi asarlarida ayol obrazlari shunchaki voqealar rivojini ta'minlovchi ikkinchi darajali qahramonlar emas, balki jamiyat ma'naviy va ijtimoiy holatining asosiy barometri, axloqiy va ekologik muvozanatning tayanchi sifatida namoyon bo'ladi. Aytmatovning poetik tizimida ayol onomastikasi (ismlar tizimi) chuqur semantik va ramziy ma'nolarga ega bo'lib, ular orqali gender rollari, ijtimoiy tenglik hamda qahramonlarning ruhiy evolyutsiyasi yoritiladi. Ushbu ilmiy ishda Chingiz Aytmatovning "Jamila", "Mening qizil ro'molli dilbarim", "Momo yer" hamda "Asrga tatigulik kun" asarlaridagi ayol ismlarining semantikasi hamda obrazlarning gender xususiyatlari, ularning erkak obrazlar bilan qiyosiy-tipologik nisbati tahlil qilinadi.

Aytmatov qahramonlariga ism tanlashda etnolingvistik, mifologik va ramziy qatlamlarga tayanadi. Yozuvchi qo'llagan ayol ismlari shunchaki identifikatsiya vositasi bo'lmay, qahramonning taqdiri, xarakteri va jamiyatdagi o'rniga ishora qiluvchi kod vazifasini o'taydi.

"Jamila" ismi arabcha ildizga ega bo'lib, "go meza", "chiroyli" va "mukammal" degan ma'nolarni anglatadi. Biroq Aytmatov asarida bu ism faqatgina tashqi go'zallikni emas, balki ichki erkinlikka bo'lgan intilishni ham aks ettiradi. Jamila — an'anaviy patriarxal jamiyat qoliplarini buzgan, o'z erkin tanloviga ega bo'lgan ayol. Ismdagi "go'zallik" tushunchasi asarda ma'naviy uyg'onish va ruhiy erkinlik bilan tutashib ketadi.

"Mening qizil ro'molli dilbarim" qissasidagi Osel ismi qirg'iz tilida "chiroyli chechak" yoki "mayin, nozik" ma'nosini bildiradi. Osel obrazida tabiat va bokiralik ruhi mujassam. Uning ismi qahramonning ichki beg'uborligini va shu bilan birga qismat shamollariga bardosh beruvchi nozik, ammo egiluvchan tabiatini ifodalaydi.

"Momo yer" asaridagi To meganoy (To'lg'onoy) ismi turkiy onomastikada "to'lishgan oy" degan ma'noni beradi. Oy — qadimiy miflarga ko'ra ayollik, hosildorlik, tug'ilish va yangilanish timsolidir. To'lg'onoy ismi qahramonning ma'naviy boyligi, to'lishgan tajribasi va Yer bilan bo'lgan ruhiy mushtarakligini aks ettiradi. U shaxsiy fojiasini (urushda turmush o'rtog'i va o'g'illarini yo'qotishini)

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

umuminsoniy sabr-toqat va Ona-Yerga bo'lgan muhabbat orqali yengib o'tadi. Demak, Aytmatov ijotidagi ayol obrazlari insoniyatning ma'naviy va ekologik inqirozlardan najot topish yo'lidagi asosiy ramziy va haqiqiy tayanchidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Aytmatov, Ch.** (2018). Jamila. Mening qizil ro'molli dilbarim (Qissa va hikoyalar). Toshkent: "Yangi asr avlodi".
2. **Aytmatov, Ch.** (2019). Momo yer (Qissa). Toshkent: "G'ofur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy meyi".
3. **Aytmatov, Ch.** (2020). Asrga tatigulik kun (Roman). Toshkent: "Sharq".
4. **Mirzayev, T., & Musaqulov, A.** (2012). O'zbek va qirg'iz adabiy aloqalari kontekstida onomastika masalalari. Toshkent: "Fan".
5. **Quronov, D.** (2007). Adabiyotshunoslikka kirish. Toshkent: "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati".
6. **Jo'rayev, N.** (2015). Chingiz Aytmatov va o'zbek adabiyoti: Badiiy va falsafiy tahlil. Toshkent: "Ma'naviyat".
7. **Айтматов, Ч. Т.** (1989). Статьи, выступления, диалоги, интервью. Фрунзе: Кыргызстан.
8. **Гачев, Г. Д.** (1989). Чингиз Айтматов (в мире искусства и поэтической мысли). Москва: Советский писатель.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.